

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne

for

Det Norske Historiske Kildeskriftfond

ved

Sophus Bugge.

4de Hefte.

Christiania.

A. W. Brøggers Bogtrykkeri.

1898.

31. Tanem.

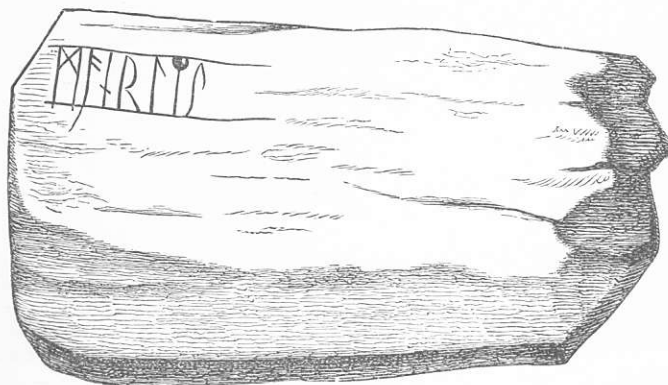
Literatur. Utrykt. Brev fra Provst J. H. Darre dateret 17 Dec. 1810 (se under Nr. 30). — O. Rygh i Catalog over det norske Universitets Samling af nordiske Oldsager, ved Nr. 3613.

Trykt¹⁾. Klüwer Norske Mindesm. (1823) S. 45 f. (Forklaring af F. Magnusen), 102 f.; Tegning Nr. 29 b. — Kraft Beskriv. ¹ V (1832) S. 680. — Liljegren Run-Urk. (1833) Nr. 2066. — F. Magnusen i Kgl. danske Vid. Selsk. phil. og hist. Afh. VI (1841) S. 499 og Tab. VII Fig. 4. — Nicolaysen Norske Fornlevn. (1864—1866) S. 589, 830. — O. Rygh i Den norske Rigestidende Nr. 199 8de Dec. 1865, „Oversigt over den Tilvæxt o. s. v.“ Nr. 14. — Stephens Runic Mon. Vol. I—II (1866—1868) S. 195, 269 f. (med Klüwers Tegning og med selvstændig Tegning efter Aftryk), 848, XXVI, LIV. Vol. III (1884) S. 40, 116, 427. — S. Bugge i Tidskr. f. Phil. og Pæd. VIII (1868—69) S. 166. — Stephens i Aarbøger 1867 S. 218 f. — Wimmer i Aarbøger 1868 S. 68. — O. Rygh i Aarbøger 1869 S. 169. — K. Rygh i Det kgl. n. Vid.-Selsk. Skrifter (1879), Trondhjem, S. 93 f. — Burg Runeninschriften (1885) S. 138. — Wimmer Runenschrift (1887) S. 149, 169 f. (S. 170 selvstændig Tegning efter Aftryk), 304. — Stephens The Runes (1894) S. 73 Nr. 311.

Grundlag for Behandlingen. Klüwers Tegning samt Undersøgelse af Originalen og af Papiraftryk.

Tegninger. S. 367 meddeles Klüwers Tegning, S. 368 Tegningen hos Stephens, laant af Oldskriftselskabet i Kjøbenhavn; S. 369 Autotypi af Photographi af et Papiraftryk, hvis Træk af Udgifveren er udfyldte med Blyant.

Om Fundet af denne Runesten skriver Klüwer (1823): „Klæbo. Paa Gaarden Vest-Tanem findes ved Foden af et høit Bjerg adskillige Kæmpehouge. Tvende af disse lod Eieren af Gaarden opkaste 1813 og fandt i den ene, som var 14 à 16 Alen i Diameter, et Spyd og en Metal-Urne, i den østre Ende deraf, og

¹⁾ Her forbigaaes flere mindre vigtige Henvisninger, som er nævnte ved Nr. 30.

omtrent i Midten, en halvanden Alens lang og ujævn Graasten, hvorpaa var indhugget, som Tegningen viser (Nr. 29 b). — Udi den anden Houg, som var noget mindre, fandtes en muret Grav, hvori var endeel Aske og brændte Been“.

De to Gravhauger omtales allerede i Darres Brev af 1810¹⁾ saaledes: Nordenfor Tanem en isoleret Klippe (Bjergknoll), der mod Syd har en næsten ligedannet Skraaning V.—Ø. Ved hver Ende af denne en Gravhaug, i indbyrdes

Afstand c. 600 Skridt. Den østlige helt udgravet i afvigte Sommer. Den havde megen Lighed med den paa Bratsberg, dog med den Forskjel, at det indre her var besat med Bergsten, det ydre med Kuppelsten, cirkelrundt, det hele Tværmaal 30 Al. Under to fladagtige Stene fandtes en Urne og et lidet Spyd, der bevarer

¹⁾ Det følgende efter Prof. O. Ryghs Gjengivelse.

(Trykt 3 Octoberr 1899.)

hos Bardo Arentsen Tanem. Urnen var i Bunden af støbt Jern, 5" Diam., lignende en liden Gryde. Spydet 9" langt, oprindelig vel 12"; Bladet 6", tveegget, af oval Dannelse, paa Midten 1½" bredt; en temmelig ophøiet Rand paa begge Sider af Bladet.

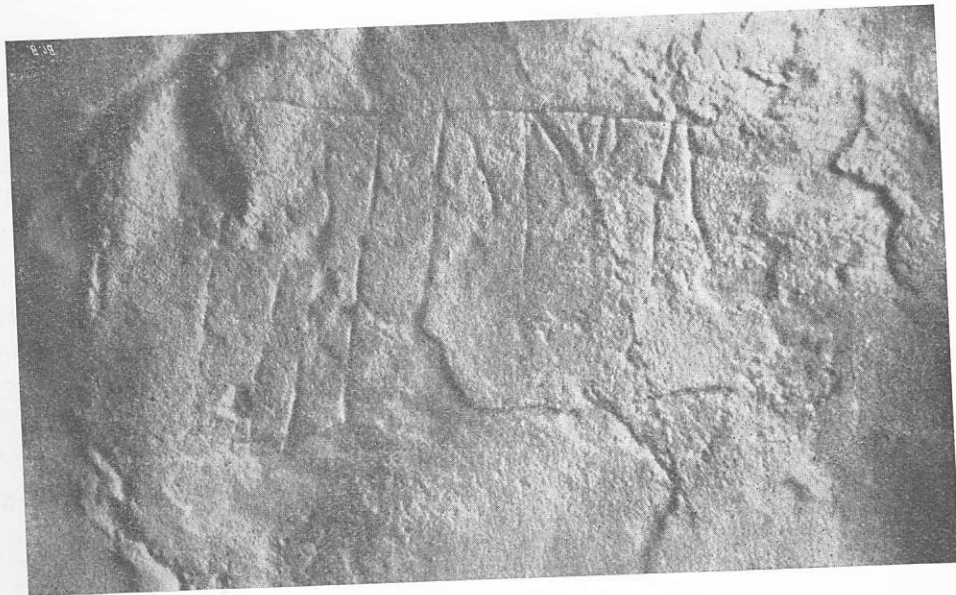
Den anden Haug er saavidt undersøgt, at den sees at være af samme Beskaffenhed som den første. Dens fuldstændige Udgravning blev standset ved Høstarbeidet, men agtes fortsat til Sommeren.

Den her af Darre sidst nævnte Gravhaug maa være den, hvori Runestenen siden blev funden.

I Sommeren 1864 fandt Prof. O. Rygh denne Sten endnu paa Gaarden Vestre Tanem (Matr. Gaards-Nr. 39, udtalt Tanemmen) i Klæbu Sogn og Præstegjeld. Den havde da i mange Aar ligget som Trin udenfor en af Gaardens Udbygninger med Indskriften opad, saa at Runerne nu er halvt udslettede.

I Mai 1865 kom Stenen til Christiania og blev indlemmet i Universitetets Oldsamling, hvor den har Nr. 3613. Den er af Lerglimmerskifer. Prof. O. Rygh beskriver den saaledes: „En tyk, utilhuggen Helle, der danner en noget uregelmæssig Firkant, c. 39" lang, 28" bred og 6" tyk. Runerne staa i et Hjørne paa Breddens mellem to parallelle Linjer, 3½" høie . . . De er nu meget grunde og tildels udslettede. Stenen har i de sidste Decennier ligget med Indskriften opad som Dortrin udenfor et Fjøs paa Gaarden Vestre Tanem. . . .“

Ogsaa enkelte andre Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer, er omgivne af Rammelinjer. Herom kan henvises til Wimmer Runenschrift 169 f. og til mine Bemærkninger i Arkiv f. nord. Filol. XIII 349 f. Rammelinjer findes ikke ved de ældste Runeindskrifter.

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Runerne paa Tanem-Stenen er at læse fra venstre.

Rune 1 er hos Klüwer sikkert \mathfrak{M} m, og dermed stemme de nu levnedes Spor overens.

Rune 2 har sikkert været \mathfrak{F} a. Øverste Kvist synes at have begyndt ganske lidt nedenfor den rette Stavs Top. Staven er noget over Midten lidt udbuget mod høire.

Rune 3 er hos Klüwer \mathfrak{t} n. Nu sees en meget fin nedad skraanende Streg til høire for den lodrette Stav noget nedenfor dennes Midte, men den gaar ikke helt ind til den lodrette Stav. Hvorvidt denne Skraastreg har været fortsat opad til venstre for Staven, er paa Grund af en Afskalling tvivlsomt. Ialfald har den ikke paa langt nær strakt sig saa vidt til venstre for Staven som til høire for denne. Klüwers Tegning synes her at maatte være unøiagtig. Det synes meget uvist, om Skraastregen har nogen Betydning, da den er saa fin og da den til høire nu ikke naar ind til den lodrette Stav. Den korte Skraastreg, som paa Stephens's Tegning krydser Staven over dennes Midte og som ikke er identisk med Skraastregen paa Klüwers Tegning, er sikkert en betydningsløs Afskalling. Stephens læser Runen som n, Wimmer som i. Det sidste forekommer mig efter de nu levnedes Træk sandsynligst.

Rune 4 er paa Klüwers Tegning \mathfrak{R} r, og dermed stemme de nu levnedes Træk overens. Stephens læser \mathfrak{I} is, men derimod tale Trækkene. Runen har neppe været \mathfrak{P} w.

Rune 5 er hos Klüwer og endnu et tydeligt \mathfrak{r} l. Runen kan ikke have været \mathfrak{F} a.

Rune 6 har en Form, som ellers ikke kan paavises i den længere Rækkes Skrift. Den bestaar af en lodret Stav, som er fuldstændig paa Klüwers Tegning, men hvoraf den Del, som har været under Kvistene, nu er forsvunden. Paa hver Side af Staven er oventil en kantet Kvist, som naar Rammelinjen oventil i nogen Afstand fra Midtstaven. Runen har altsaa en Form, som ligner \mathfrak{M} eller \mathfrak{Q} , der i danske og svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer bruges som Tegn for m. Naar P. G. Thorsen (Den Søndervissingske Runesten, Kjøb. 1839, S. 23) siger, at \mathfrak{Q} m en enkelt Gang forekommer paa en norsk Runesten, saa har han vistnok tænkt paa Tanem-Stenen¹⁾. Men Runen paa Tanem-Stenen kan sikkerlig ikke læses som m, dels fordi Indskriften begynder med \mathfrak{M} m, dels fordi Læsningen af Rune 5 som m vilde, som det synes, gjøre Indskriften uforklarlig. Det ligger derfor nær at antage med Stephens og Wimmer Rune 5 for ligebetydende med den længere Runerækkes \mathfrak{Y} . De første 5 Runer skulde altsaa være **mairla** eller **manrla** og deri maatte vi med Wimmer se Nominativ af et Mandsnavn²⁾. **manrla** er fra Trækkenes Side mindre sandsynligt, og jeg kunde ikke forklare et saadant Navn,

1) Jeg spurgte Prof. Thorsen engang mundtlig herom. Han sagde, at han skulde eftersé Sagen, men jeg fik senere intet Svar.

2) Trækkene tilsteder ikke den Læsning **maiwar**, hvorpaa Wimmer tidligere tænkte, men som han selv senere har opgivet. Jeg tænkte tidligere paa **manisla** af **Mangislar* (jfr. **hahaisla** og oldtysk *Mangis*), men vi har ikke Ret til at læse Rune 4 som is.

thi jeg vilde nære Betænkkelighed ved deri at søge en forkortet Skrivemaade af et Navn **Mann-erilar*.

Wimmer siger (Runenschr. S. 170): „die inschrift [scheint] $\mathfrak{M}\mathfrak{A}\mathfrak{I}\mathfrak{R}\mathfrak{I}\mathfrak{Y}$ mairla wiedergegeben werden zu müssen, worin ich am meisten geneigt bin, verkürzte schreibung (wie auf der Etelhemer spange) eines mannesnamens zu sehen“. I Etelhem-Indskriften er Navnet **Mārila* forkortet skrevet *mrla*. Men i *mairla* kunde man neppe søge nogen dermed ensartet forkortet Skrivemaade, da *ai* er skrevet i første Stavelse i Tanem-Indskriften.

Hvis *mairla* var den rette Læsemaade, maatte man vel deri søge en yngre Form af et Navn **Mārilax*, dannet af urnord. *maria* ved samme Suffix som f. Ex. oldn. *Mævill*. Men dette forekommer mig ikke sandsynligt. Først fordi der ellers ikke er Spor af et saadant Navn. Dernæst fordi *i* maatte være bibeholdt i Udtalen foran *l*. Og at et *i* i Udtalen bibeholdt *i* skulde være udeladt i Skrift, er ikke rimeligt, da Navnets Begyndelse er skrevet *mair-*.

Et Navn *mairla* vilde derfor være uforklarligt. Den nævnte Læsning af Rune 6 som *ra* er heller ikke sikker, da *ra* aldrig ellers har denne Form.

Hos Goterne forekommer Navnet *Mēri*la, paa Etelhem-Spænden *mrla* (Norg. Indskr. I 148 ff.), der i urnord. Form skulde hede **Mārila*. Dette Navn maatte i historisk Oldnorsk, hvis det der brugtes, hede **Mārle*.

Herefter tør man kanské formode, at Rune 6 paa Tanem-Stenen skal læses *e*, saa at vi her har Navnet *mairle*, yngre Form af **Mārila*.

Med Hensyn til Runens Form kan *ma* senere være blevet til \mathfrak{M} , ligesom \mathfrak{M} i den yngre Rækkes Skrift er blevet til \mathfrak{M} , \mathfrak{Y} .

Navnet *mairle* paa Tanem-Stenen synes at maatte være enten Runeristerens Navn eller Navnet paa den Døde, i hvis Grav Stenen har været anbragt. Jfr. bl. a. Norg. Indskr. I 361 f.

At *i*-Omyd har gjort sig gjældende ved kort *a* mod Slutningen af den Tid, da man skrev med den længere Rækkes Runer, fremgaar af *gestumra* Stentofta, *elifi* Aagedal og flere Former; se Norg. Indskr. I 106 f., 198. Formen *gestumra* forudsætte *gesta* af *gastia*. Den Formodning, at *ā*, som findes i **Mārila*, er i Tanem-Indskriften omydt ved Indflydelse af det *i*, som her er faldt bort mellem *r* og *l*, har altsaa god Analogi. Det synes heller ikke paafaldende, at det af *i* omydte *ā* er betegnet ved *ai*¹⁾.

mairle med *-e* for ældre *-a* støttes ved *daude* Bjørketorp, *mwse* Krogsta (Norg. Indskr. I 128 f.) og ved *qsrbose* Fonnaas, hvis jeg (Norg. Indskr. I 65) rigtig har forklaret dette som *Ingisarbiske*.

Tanem-Indskriften har endnu et 7de Tegn længst til høire, hvilket paa Klüwers Tegning, hvor dets Form er mindre rigtig gjengivet, ikke er fuldstændigere end nu. Wimmer (Runenschrift S. 169 f.) tror sikkert, at dette Tegn skal opfattes, ligesom det 11te Tegn paa Etelhem-Spænden (se Norg. Indskr. I 152), enten som

¹⁾ I Indskrifter med den kortere Rækkes Runer betegnes *i*-Omyd af kort *a* ofte ved *ai*. Og i islandske Haandskrifter skrives for *æ* (*i*-Omyden af *á*) ikke sjældent *ai*, f. Ex. *landa mairi* = *landamari* (Gíslason, Um frumparta, S. 36).

en Forbindelsesstreg mellem Rammestregerne eller som et Skilletegn ved Enden af Indskriften.

Jeg holder dette for meget uvist¹⁾. Uagtet de 6 første Runer paa Klüwers Tid var fuldstændig bevarede, synes det muligt, at 7de Tegn allerede dengang havde tabt endel ved Afskalling. Efter Sporene paa Stenen tror jeg snarest, at Tegnet har været (ikke Λ u som Stephens læser, men) \mathfrak{R} r , uagtet Rune 4 er anderledes formet. Jeg tror efter Tegn 7 endnu at skimte Spor af et Par Runestave. Isaafald maa et Ord have begyndt med Rune 7 r .

Men jeg fremhæver til Slutning, at Opfatningen af Tegn 7 paa Tanem-Stenen synes mig aldeles usikker.

Hvis jeg har Ret i paa Tanem-Stenen at læse *mairle*, maa Indskriften være forholdsvis sen. Dette fremgaar af 1) Omlydsvokalen *ai*; 2) Mangelen af *i* mellem *r* og *l*; 3) Vokalen *e* i Nominativ af en *-n*-Stamme. Efter disse Eienommeligheder synes Indskriften ikke at kunne være ældre end c. 650, men vel at kunne være noget senere. Formen af Rune 6, som jeg har læst *e*, synes endog at vise, at Indskriften ikke er ældre end første Halvdel af 8de Aarhundred.

Wimmer Runenschr. S. 304 sætter derimod Tanem-Indskriften til c. 500—600, snarest nærmere sidstnævnte Aarstal.

1) At Tegnet blot skulde være en Forbindelsesstreg mellem Rammestregerne, synes ikke rimeligt, thi derved vilde Kvisten eller Staven til høire ikke forklares.